

RAAP-RAPPORT 2808

Landgoed De Lathmer te Wilp

Gemeente Voorst

Archeologisch onderzoek: proefsleuven en opgraving

Archeologisch Adviesbureau

8500 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

230 na Chr.

1650 na Chr.

C
U
L
T
U
R
H
I
S
T
O
R
I
E

RAAP-RAPPORT 2808

Landgoed De Lathmer te Wilp

Gemeente Voorst

Archeologisch onderzoek: proefsleuven en opgraving

drs. F. van Oosterhout

Archeologisch Adviesbureau

Colofon

Opdrachtgever: KuiperCompagnons

Titel: Landgoed De Lathmer te Wilp, gemeente Voorst; archeologisch onderzoek:
proefsleuven en opgraving

Status: eindversie

Datum: 25 maart 2014

Auteur: *drs. F. van Oosterhout*

Projectcode: VOLM3

Bestandsnaam: RA2808_VOLM3

Projectleider: drs. F. van Oosterhout

Projectmedewerkers: J.E. Pruim & I. Delwel

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 418520

ARCHIS-waarnemingsnummer: nog niet verleend

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 49121

Autorisatie: drs. H.B.G. Scholte Lubberink

Bevoegd gezag: gemeente Voorst

ISSN: 0925-6229

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwendeldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2014

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van KuiperCompagnons heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau een proefsleuven-onderzoek met doorstart naar een opgraving uitgevoerd op een perceel op landgoed De Lathmer te Wilp. Aanleiding waren de nieuwbouwplannen voor een complex met een zorgboerderij in dit gebied. Het onderzoek diende te worden uitgevoerd omdat deze plannen zouden leiden tot de vernietiging van archeologische resten.

In het plangebied zijn diverse archeologische resten aangetroffen. Een groot deel van de paalkuilen bleek deel uit te maken van twee gebouwstructuren. De gebouwen worden op grond van C14-ouderdomsbepalingen en de kenmerken van het aardewerk in de Late Bronstijd gedateerd. Op typologische gronden kan structuur 2 mogelijk in de IJzertijd worden gedateerd. De sporen zijn aangetroffen op een diepte van 80-100 cm -Mv. De sporen beperken zich tot het centrale deel van het onderzoeksgebied. De structuren zijn binnen het opgegraven terrein aan vier zijden te begrenzen. De spreiding van de vondsten verschilt duidelijk van de sporen; niet alleen zijn in de grondsporen fragmenten aardewerk aangetroffen, maar in het noordelijke deel van het onderzoeksgebied zijn bij het verdiepen naar het vlak diverse fragmenten aardewerk gevonden. De vondsten bestaan uit aardewerk, enkele fragmenten metaal en steen.

De verwachting is dat zich in de directe omgeving van het plangebied nog meer structuren bevinden. Door de kleinschaligheid van de bewoning enerzijds en de beperkte waarnemingsmogelijkheden anderzijds is het voornamelijk de vraag hoe de nederzetting (of nederzettingen) zich buiten het plangebied voortzet(ten). Op basis van opgravingen in de regio van vergelijkbare nederzettingen mag worden verwacht dat het gaat om een groot gebied waarbinnen de nederzettingsresten kunnen worden aangetroffen.

Inhoud

Samenvatting	4
1 Inleiding	6
1.1 Kader en doelstelling	6
1.2 Administratieve gegevens	7
1.3 Onderzoeksopzet en richtlijnen	9
2 Voorgaand onderzoek	11
3 Doel van het onderzoek	14
4 Methoden	16
5 Resultaten	20
5.1 Fysisch-geografisch onderzoek	20
5.2 Grondsporen en structuren	20
5.3 Vondsten	24
5.4 De vindplaats	27
6 Synthese	30
Literatuur	32
Gebruikte afkortingen	33
Verklarende woordenlijst	34
Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen	36
Bijlage 1: Sporenlijst	37
Bijlage 2: Vondstenlijst	40

1 Inleiding

1.1 Kader en doelstelling

In opdracht van KuiperCompagnons heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau een proefsleuven-onderzoek met doorstart naar een opgraving uitgevoerd op een perceel op landgoed De Lathmer te Wilp (figuur 1). Aanleiding waren de nieuwbouwplannen voor een complex met een zorgboerderij in dit gebied (figuur 2).¹ Het onderzoek diende te worden uitgevoerd omdat deze plannen

Figuur 1. De ligging van het onderzoeksgebied (gearceerd); inzet: ligging in Nederland (ster).

¹ www.ruimtelijkeplannen.nl; IMRO-idn: NL.IMRO.0285.20150-OW00

Figuur 2. Indicatie van de boerderijbebouwing, zoals opgenomen in het bestemmingsplan De Lathmer, deelontwikkelingen 2011.

zouden leiden tot de vernietiging van archeologische resten. De aanwezigheid daarvan is aangetoond tijdens een karterend booronderzoek.² Op grond waarvan werd aanbevolen een proefsleuvenonderzoek uit te voeren, dat eventueel zou kunnen worden uitgebreid tot een opgraving. Het Programma van Eisen (PvE), dat op 12 oktober 2011 is goedgekeurd door mevrouw drs. N.F.H.H. Vossen (als regioarcheoloog Stedendriehoek adviseur van de gemeente Voorst), diende hierbij als uitgangspunt.³

De opgraving is uitgevoerd van 7 t/m 9 november 2011. Het veldonderzoek stond onder leiding van drs. F. van Oosterhout en is uitgevoerd in samenwerking met J.E. Pruim en I. Delwel. De graafmachine en machinist werden geleverd door Mulder Kraanverhuur uit Nieuw Heeten. Het meetsysteem is uitgezet door een landmeter van de Firma Tablin uit Oldenzaal.

Op grond van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek heeft het bevoegd gezag, de gemeente Voorst in de persoon van mevrouw N. Vossen (regioarcheoloog Stedendriehoek), op locatie het selectiebesluit genomen om het zuidelijke deel van het plangebied op te graven.

1.2 Administratieve gegevens

Het plangebied bevindt zich op een perceel in het oostelijke deel van het landgoed De Lathmer te Wilp. Het grenst in het oosten vrijwel aan de Rijksstraatweg. In het westen en zuiden wordt het plangebied begrensd door lokale wegen binnen het landgoed.

² Goossens, 2011

³ Van Oosterhout & Schabbink, 2011

RAAP-RAPPORT 2808

Landgoed De Lathmer te Wilp, gemeente Voorst;
Acheologisch onderzoek: proefsleuven en opgraving

Geologische perioden				Archeologische perioden		
Tijdvak	Chronozone		Datering	Tijdperk		Datering
Holoceen	Laat Subatlanticum		1150 na Chr. 			

Tabel 1. Geologische en archeologische tijdschaal.

Gemeente: Voorst

Plaats: Wilp

Plangebied: landgoed De Lathmer

Centrumcoördinaten: 206.778/469.975

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 418520

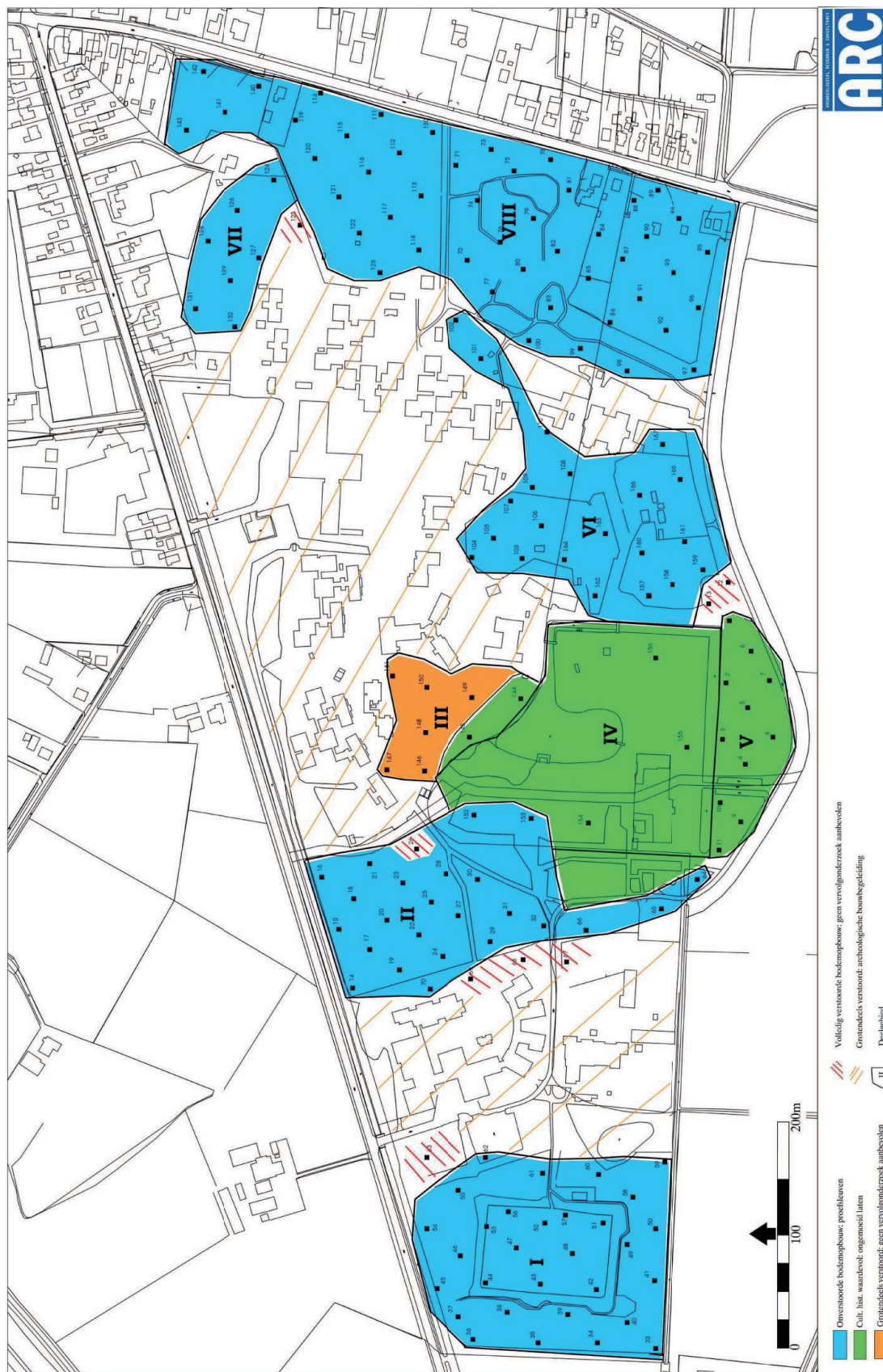
ARCHIS-waarnemingsnummer: nog niet verleend

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 49121

1.3 Onderzoeksopzet en richtlijnen

Het onderzoek bestond uit een proefsleuvenonderzoek met een doorstart naar een opgraving in een deel van het plangebied en is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg). De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.2), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl), geldt in de praktijk als richtsnoer. RAAP beschikt over een opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde geologische en archeologische perioden. Enkele vaktermen worden achter in dit rapport beschreven (zie verklarende woordenlijst).

Figuur 3. De aanbevelingenkaart uit het onderzoek van ARC (Bijl, 2002). Het plangebied bevindt zich ter hoogte van boorpunt 112 en 113 in het oosten van het landgoed De Lathmer.

2 Voorgaand onderzoek

Het huidige plangebied maakte in 2002 deel uit van een onderzoeksgebied waarin door ARC bv een verkennend booronderzoek is uitgevoerd.⁴ Hierbij zijn grote delen van het landgoed De Lathmer onderzocht middels boringen in een grid van 50 x 25 m (figuur 3). Naar aanleiding van de resultaten van dit onderzoek is in het plangebied door RAAP Archeologisch Adviesbureau een karterend booronderzoek uitgevoerd om uitspraken te kunnen doen over de aan- of afwezigheid van archeologische resten. Tijdens dit booronderzoek zijn verspreid over het plangebied vijf boringen geplaatst in een grid van ca. 15 x 10 m.

De vaststelling uit het verkennend booronderzoek dat de ondergrond hier bestaat uit fluviatiele afzettingen, afgedekt door een pakket dekzand stemt slechts gedeeltelijk overeen met de bodemkundige landschappenkaart die in het kader van het opstellen van een archeologische waarden- en verwachtingskaart van de gemeente Voorst is vervaardigd (figuur 4).⁵ Hierop ligt het plangebied op een dekzandrug met ingedrongen kleidek (code RhOo); anders gezegd: de rivierafzettingen die in dit gebied voorkomen, worden niet afgedekt door dekzand, maar hebben juist een dekzandlandschap afgedekt.

Bij het karterend booronderzoek kon in meer detail de landschappelijke opbouw van het plangebied worden vastgesteld. In de vijf boringen die in dit gebied zijn geplaatst, zijn matig tot fijne dekzandafzettingen aangetroffen.⁶ De bodemopbouw bestaat uit een Ap-horizont (= bouwvoor) met een gemiddelde dikte van 20 cm. Hieronder bevindt zich in de meeste boringen een bruine B(C)-horizont. De C-horizont is vastgesteld op een diepte variërend van 40 tot 70 cm -Mv. Diepe(re) bodemverstoringen zijn niet aangetroffen. De boringen, die zijn gezet tot een maximale diepte van 100 cm -Mv, hebben de onderliggende afzettingen niet bereikt. Wel kon worden vastgesteld dat er sprake lijkt te zijn van een ingedrongen kleidek. De afzettingen onder het dekzand zijn in het verkennend en karterend booronderzoek niet bereikt. Deze afzettingen bestaan uit pleistocene rivierafzettingen.⁷

In de boringen van het verkennend booronderzoek zijn in het plangebied geen archeologische indicatoren geconstateerd. Tijdens het karterend booronderzoek, waarbij het sediment uit de boringen met een Edelmanboor met een diameter van 15 cm is gezeefd, zijn in vier van de vijf boringen indicatoren aangetroffen. Ze bestaan uit een vuursteenafslag en fragmenten handgevormd aardewerk en zijn afkomstig uit de B- en de C-horizont. Aangezien er geen bodemverstoringen zijn geconstateerd, is er geconcludeerd dat eventueel aanwezige archeologische grondsporen goed

⁴ Bijl, 2002

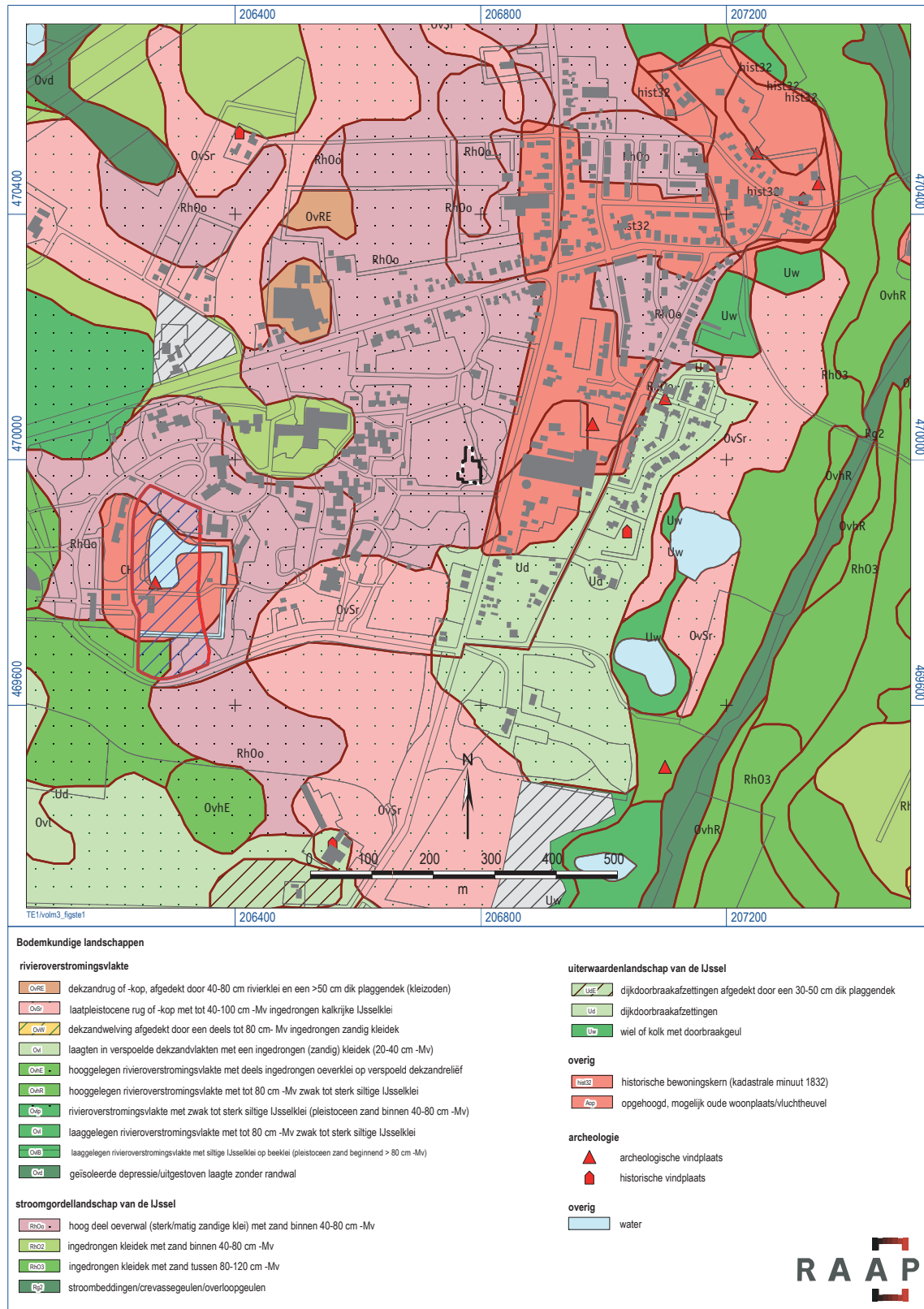
⁵ Willemse, De Roode & Smal, 2008

⁶ Goossens, 2011

⁷ Berendsen, 2004

RAAP-RAPPORT 2808

Landgoed De Lathmer te Wilp, gemeente Voorst;
Acheologisch onderzoek: proefsleuven en opgraving

Figuur 4. Het plangebied geprojecteerd op een uitsnede van de bodemkundige landschappenkaart van de gemeente Voorst (Willemse, De Roode & Smal, 2008).

bewaard zullen zijn gebleven.⁸ De aanbeveling uit het karterend booronderzoek om voorafgaand aan bodemingrepen een proefsleuvenonderzoek (met mogelijke doorstart naar een opgraving) uit te voeren, is door het bevoegd gezag (gemeente Voorst) overgenomen.

⁸ Goossens, 2011

3 Doel van het onderzoek

Doel van het proefsleuvenonderzoek was het vaststellen van de archeologische waarde van het terrein c.q. de archeologische vindplaats. De opgraving had als doel archeologische resten en informatie *ex situ* veilig te stellen. Het onderzoek komt voort uit de eisen die de bevoegde overheid stelt aan de aanvraag voor een omgevingsvergunning. Het PvE ten behoeve van dit onderzoek is opgesteld in 2011.⁹

Op basis van de eerste resultaten van het proefsleuvenonderzoek kon een relatie met hoofdstukken uit de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (www.noaa.nl) worden gelegd. Het gaat vooral om hoofdstuk 17: 'De late prehistorie in Noord-, Oost- en Zuid-Nederland en het rivierengebied' en hoofdstuk 20: 'De Romeinse tijd, Middeleeuwen en vroegmoderne tijd in het Midden- en Oost-Nederlands zandgebied'. In beide hoofdstukken worden verschillende onderzoeksthema's op onder meer het gebied van nederzettingsarealen, het grafbestel en depositiepraktijken belicht, die nader onderzoek behoeven.

De onderstaande onderzoeksvragen zijn overgenomen uit het PvE. De vragen zijn niet alleen gebaseerd op de resultaten van het voorgaande onderzoek, maar ook ontleend aan de NOaA. Er is een belangrijk onderscheid tussen de onderzoeksvragen ten behoeve van het proefsleuvenonderzoek en de onderzoeksvragen van een opgraving. Het proefsleuvenonderzoek heeft primair tot doel antwoord te geven op de volgende vraag of er ter plaatse van de onderzoekslocatie een of meer behoudenswaardige vindplaatsen aanwezig zijn. Om hierover een gefundeerde uitspraak te kunnen doen, dienden de volgende deelvragen beantwoord te worden:

1. Zijn archeologische grondsporen aanwezig? Zo ja, wat is hun aard, datering, diepteligging, kwaliteit (gaafheid en conservering) en ruimtelijke verspreiding?
2. Welke materiaalcategorieën zijn aanwezig? Wat is de vondstdichtheid/ruimtelijke verspreiding? Hoe is de conserveringstoestand? Wat is de typologische datering?
3. In welke mate is de bodem in het plangebied verstoord?
4. Hoe is de bodemopbouw (laagopeenvolging en bodemhorizonten)?
5. Is sprake van een behoudenswaardige vindplaats?

Aangezien de laatste vraag in het veld bevestigend kon worden beantwoord, is direct een doorstart gemaakt naar een opgraving. Voor wat betreft de uitwerking van het onderzoek kan worden volstaan met de (aangepaste) onderzoeksvragen ten behoeve van een opgraving die in het PvE zijn geformuleerd:

6. Hoe is de interne ruimtelijke spreiding van spoorclusters, structuren, sporen en vondsten?
7. Welke structuren zijn te herkennen, hoe kunnen deze geïnterpreteerd en gedateerd worden en welke parallellen bestaan hiervoor?

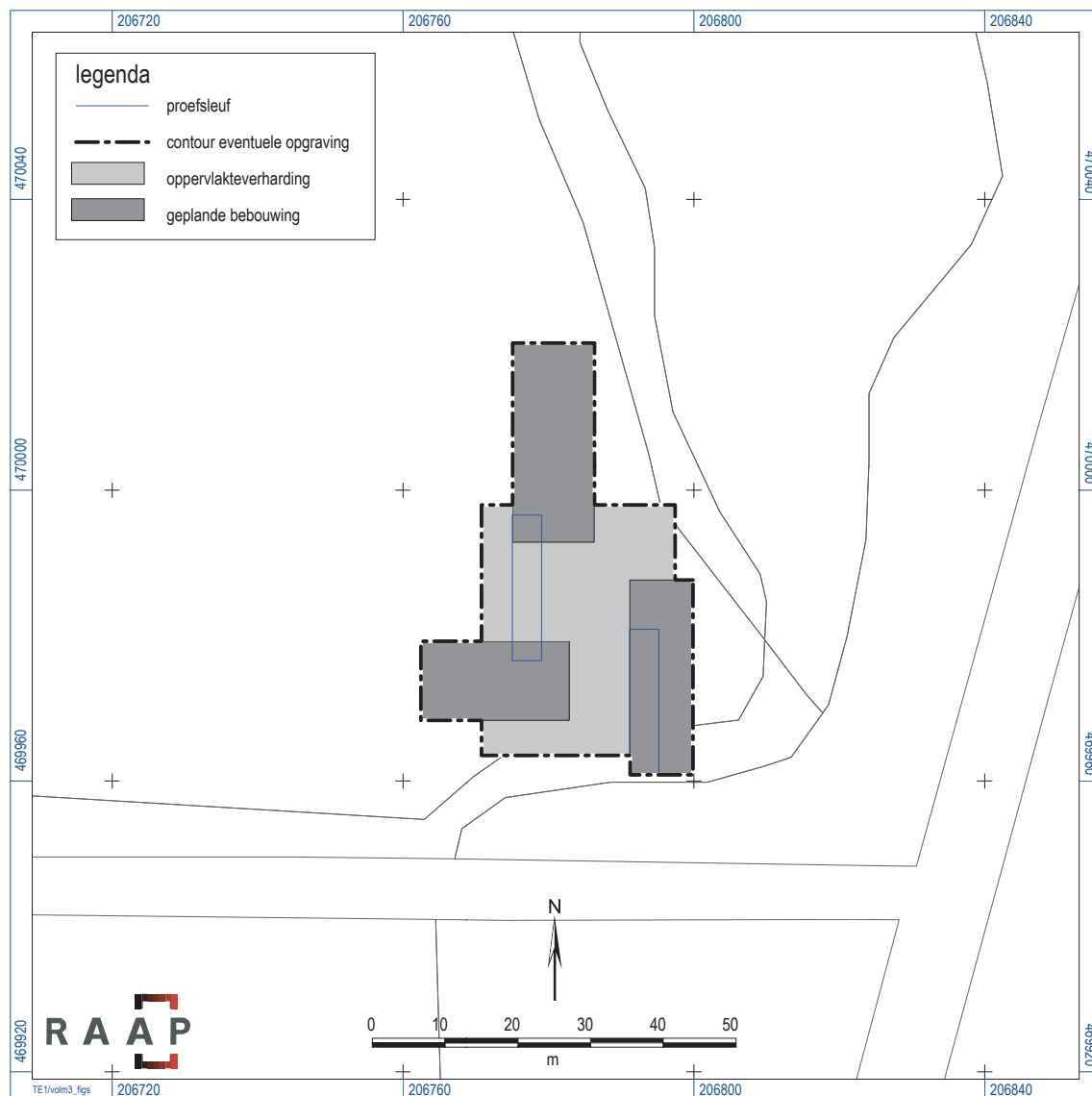
⁹ Van Oosterhout & Schabbink, 2011

8. Bij het aantreffen van een nederzetting: kan aan de hand van het zoölogisch en botanisch materiaal de (voedsel)economie van de vindplaats worden gereconstrueerd?
9. Wat kan er verteld worden over de natuurlijke vegetatie en het cultuurlandschap in en rond de vindplaats? Hoe hebben deze zich ontwikkeld? Zijn er aanwijzingen voor activiteitszones, perceelscheidingen, wegen, e.d.?
10. Hoe verhouden de opgravingsresultaten zich tot de bevindingen in vergelijkbare onderzochte vindplaatsen in dezelfde archeoregio?

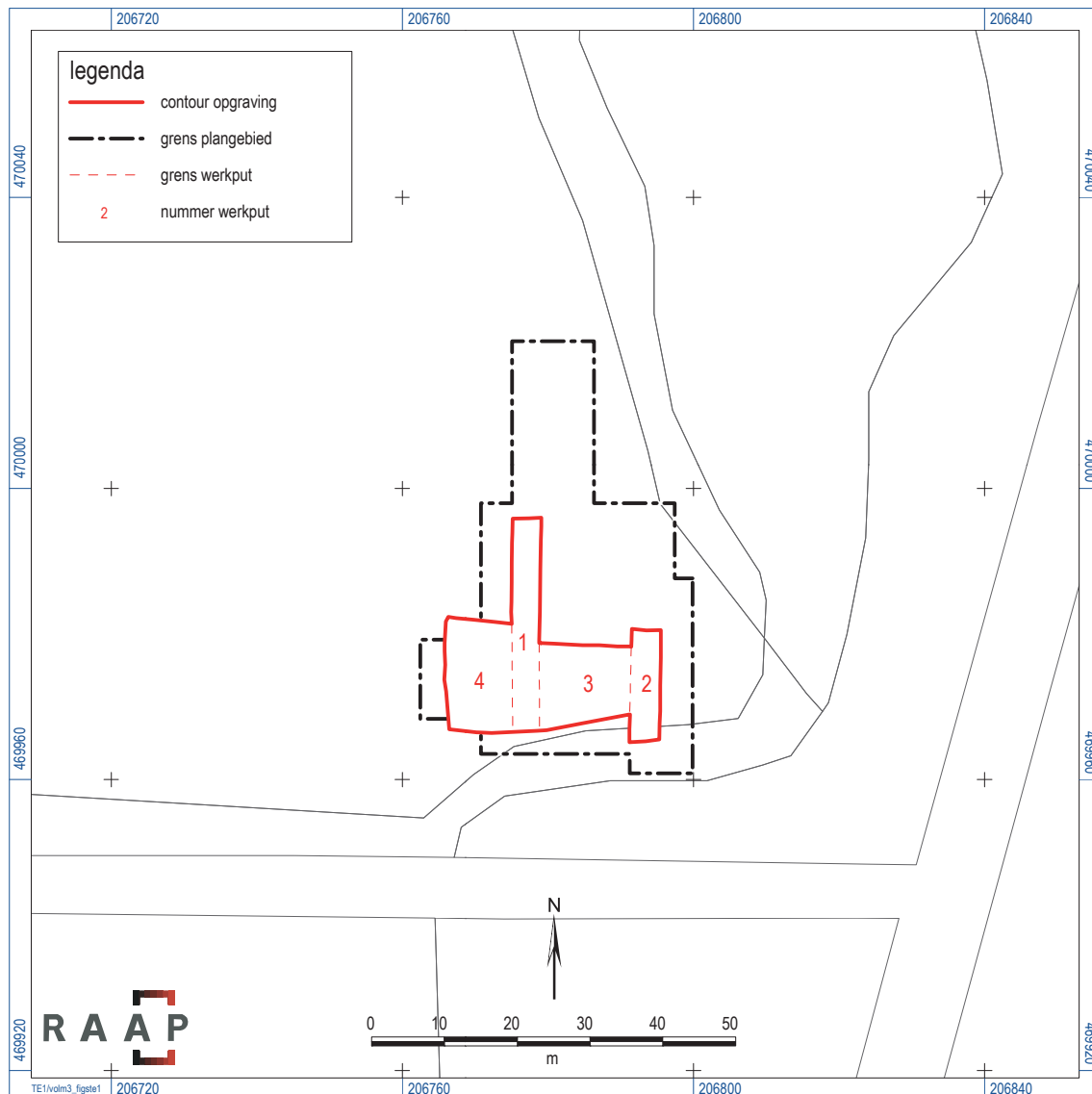
4 Methoden

Afmetingen opgravingsputten

Tijdens het veldonderzoek zijn in eerste instantie twee proefsleuven aangelegd. Werkput 1 had in eerste instantie een breedte van 4 m en een lengte van 25 m. Aangezien in het meest zuidelijke deel twee archeologische grondsporen aanwezig waren, is besloten de werkput met ca. 4 m in zuidelijke richting te verlengen (ca. 4 x 29 m) om duidelijkheid over de aard van de sporen te verkrijgen. Werkput 2 is in verband met aanwezig hekwerk in het zuiden 5 m korter geworden (ca. 4 x 15 m) dan gepland (figuren 5 en 6). In het zuidelijke deel van het plangebied zijn geen archeologi-

Figuur 5. De geplande proefsleuven en de contouren van de eventuele opgraving volgens het PvE (Van Oosterhout & Schabbink, 2011).

Figuur 6. De contouren van de daadwerkelijke opgraving.

sche grondsporen aanwezig. Bovendien bleek dat de bodemingrepen beperkt zullen blijven tot het gebied ten noorden van een hier aanwezig hekwerk (de perceelsgrens). Archeologisch onderzoek ten zuiden daarvan is dus geen noodzaak.

Op grond van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek is besloten het centrale deel van het plangebied, dat wil zeggen een zone rondom de aangetroffen archeologische sporen, op te graven. Het gebied tussen werkputten 1 en 2 is opgegraven (werkput 3; ca. 12 x 12 m). Vervolgens is ten westen van werkput 1 een vierde werkput aangelegd (ca. 9 x 15 m). In totaal is tijdens de opgraving een gebied met een omvang van ca. 450 m² onderzocht (figuur 6).

Afwerking en behandeling van vlakken, sporen en vondsten

De werkputten zijn aangelegd door ze vanaf het maaiveld geleidelijk machinaal te verdiepen tot het niveau waarop grondsporen zich aftekenen. Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn aanleg-

Figuur 7. Archeologen zijn bezig met het inmeten en beschrijven van de sporen.

vondsten per onderscheiden laag verzameld in vakken van 4 x 5 m. Tijdens de opgraving zijn dergelijke vondsten als puntvondst ingemeten. De gedurende de aanleg van het opgravingsvlak aangekraste grondsporen zijn direct daarna met behulp van een RTS (digitaal) getekend en genummerd. Hierna zijn de sporen beschreven en zijn de gegevens ingevoerd in Odile, de door RAAP ontwikkelde opgravingsdatabase.

Alle sporen zijn vervolgens gecoupeerd. Relevante coupes zijn gefotografeerd, getekend (schaal 1:20) en beschreven (figuur 7). Vondsten zijn per spoor, en eventueel per vulling verzameld. De coupelijnen zijn ingemeten en van elk spoor is de NAP-hoogte vastgesteld. Daarnaast zijn in alle werkputten op regelmatige afstand vlakhoogtes gemeten en is het maaiveld langs de rand van de werkputten ingemeten. Alle relevante sporen zijn afgewerkt. De spoornummers worden in dit rapport aangeduid met een hoofdletter S (S7); de vondstnummers met een hoofdletter V (V28).

Profielen

Er zijn drie profielkolommen getekend, gefotografeerd en beschreven (schaal 1:20), verspreid over het plangebied. De profielen laten geen grote verschillen in bodemopbouw zien.

Monsters

Van S8 en S55 zijn monsters genomen. De monsters worden in dit rapport aangeduid met een hoofdletter M. De monsters uit S8 (M2, M3) betreffen (algemene) botanische monsters uit een silokuil. Het monster uit S55 (M1) bestaat uit verbrand bot uit de vulling van een vermoedelijke paalkuil. Het gaat om zeer kleine fragmentjes bot, niet uit een grafcontext. Het onverbrande bot (M1) en een brokje houtskool uit M2 zijn door het Centrum voor Isotopenonderzoek (faculteit wis-

RAAP-RAPPORT 2808

Landgoed De Lathmer te Wilp, gemeente Voorst;
Acheologisch onderzoek: proefsleuven en opgraving

spoor	monster	context	gedateerd materiaal	administratief nummer	datering	gecalibreerd 2 sigma 95,4% waarschijnlijkheid
S55	M1	paalkuil	verbrand bot	GrA-55547	2725±35 BP	968-808 cal BC
S8	M2	silokuil	houtskool	GrA-55187	2765±30 BP	996-834 cal BC

Tabel 2. Administratieve gegevens van de ¹⁴C-dateringen.

kunde en natuurwetenschappen) van de Universiteit Groningen gedateerd (tabel 2).¹⁰ Van het bot is de carbonaatfractie (apatiet) gedateerd.

Afwijkingen en aanpassingen van de onderzoeksstrategie

Tijdens het veldonderzoek is, op de lengte van werkput 1 na, niet afgeweken van de onderzoeksstrategie zoals in het PvE is omschreven.

¹⁰ De dateringen zijn gecalculeerd met het programma Oxcal (versie 4.2) van de Oxford Radiocarbon Accelerator Unit van de Universiteit van Oxford (Groot-Brittannië)

5 Resultaten

5.1 Fysisch-geografisch onderzoek

Geologie en geomorfologie

Het plangebied ligt in het stroomgordellandschap van de IJssel. In de diepere ondergrond van het plangebied komen smeltwaterafzettingen voor. Het gaat om grindrijke en grofzandige afzettingen die aan het einde van de voorlaatste ijstijd (Saalien), maar ook in de warmere perioden van de laatste ijstijd (Weichselien), zijn verplaatst vanaf de stuwwallen ter weerszijden van het IJsseldal. In de koudere perioden van het Weichselien is op grote schaal fijnzandig materiaal (dekzand) afgezet op de smeltwaterafzettingen. Dit dekzand is ook in het plangebied aangetroffen. Het archeologische vlak is aangelegd in de top van het ongestoorde dekzand. Nadien is in de top van het dekzand tijdens overstromingen door de IJssel klei ingedrongen (mengelgronden). Van een duidelijke afdekkende kleilaag is echter geen sprake. Ter hoogte van Voorst zijn de stroomgordelafzettingen van de IJssel vermoedelijk ontstaan in de 3e of 4e eeuw na Chr., maar de meest actieve fase van de kleiafzettingen in het plangebied ligt in de Volle en Late Middeleeuwen.¹¹

Bodemopbouw

De bodem in het plangebied is een vorstvaaggrond. De bouwvoor (met een dikte van ca. 30 cm) bestaat uit donkerbruingrijs, matig siltig zand. Aan de basis van de bouwvoor zijn de lichtgeel-bruine brokken van het onderliggende opgebrachte pakket te zien. De scherpe overgang naar deze horizont is vermoedelijk ontstaan door ploegen. S996 is een met klei verrijkt pakket bruingrijs zand aan de basis van het plaggendek. Dit pakket gaat geleidelijk over in een ca. 20-30 cm dikke laag grijsbruin zand met bruine vlekken; de gebioturbeerde top van de C-horizont. Het vlak is aangelegd in de schone C-horizont op een gemiddelde diepte van 80-100 cm -Mv. Dit is het niveau waarop de archeologische grondsporen zich aftekenden.

5.2 Grondsporen en structuren

Tijdens de opgraving zijn zeventig grondsporen opgetekend (figuur 8). Het betreft (paal)sporen; grondsporen veroorzaakt door natuurlijke fenomenen; en recente verstoringen.

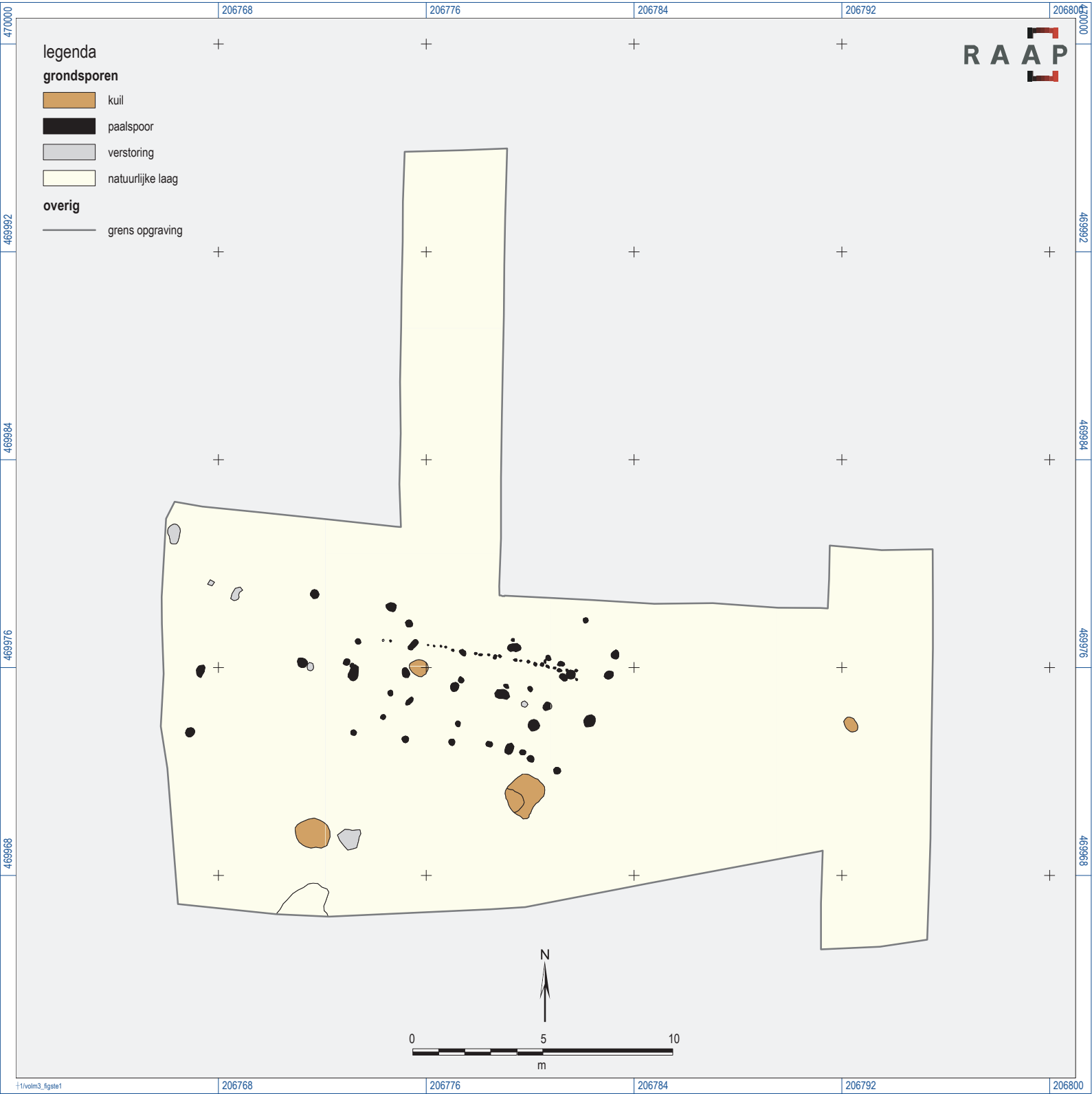
(Paal)kuilen

In totaal zijn 65 grondsporen geïnterpreteerd als paalspoor. Een aanzienlijk deel daarvan maakt deel uit van de twee gebouwstructuren die in de uitwerking van het onderzoek zijn onderscheiden. Hoewel van beide plattegronden de constructie slechts gedeeltelijk op basis van de aangetroffen paalsporen kan worden gereconstrueerd, is het op basis van een (licht) afwijkende oriëntatie duidelijk dat het moet gaan om twee gebouwen. Van beide structuren is vooral de noordelijke helft (of in ieder geval de noordelijke lange wand) bewaard gebleven.

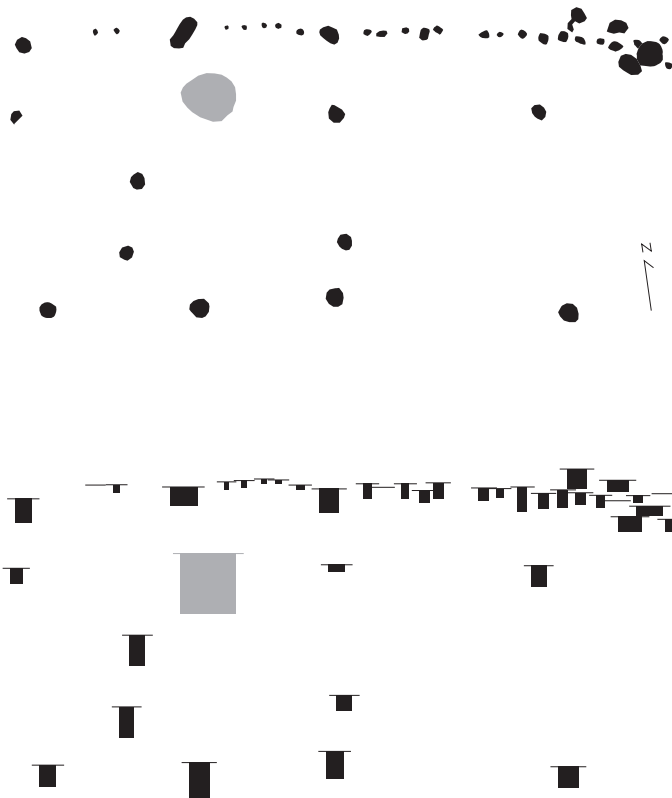
¹¹ Willemse, De Roode & Smal, 2008

RAAP-RAPPORT 2808

Landgoed De Lathmer te Wilp, gemeente Voorst;
Acheologisch onderzoek: proefsleuven en opgraving

Figuur 8. Sporenoverzicht.

Figuur 9. De sporen van structuur 1 en de silokuil (lichtgrijs); onder: dieptediagram. Horizontale schaal 1:100; verticale schaal 1:50.

De kleinere structuur, een schuur of kleine boerderij (structuur 1), is vrijwel oost-west georiënteerd. De structuur heeft een lengte van ca. 8,6 m en een breedte van ca. 4 m. Op grond van de in de structuur aanwezige binnenstijlen kan worden geconcludeerd dat het gaat om een driebeukige, en mogelijks deels tweebeukige, plattegrond. De noordelijke wand van de structuur is goed geconserveerd. Hij is opgebouwd uit een serie kleine palen met om de 2 m een grotere paal (figuur 9). De kleinere palen zullen deel uitgemaakt hebben van een vlechtwerk wand. De grotere palen moeten de wand hebben ondersteund en hadden daarnaast ook een dakdragende functie. De zuidelijke wand en beide kopse zijden van de plattegrond zijn veel slechter geconserveerd. Hiervan resteren alleen dieper ingegraven steunpalen. Een duidelijke ingangspartij ontbreekt. Mogelijk bevonden zich ingangen in de kopse zijden.

In de meest westelijke paalkuil van de noordelijke lange wand is verbrand bot aangetroffen dat middels een C14-ouderdomsbepaling is gedateerd in de tweede helft van de Late Bronstijd (zie tabel 2).

Structuur 2 is een mogelijk tweebeukige plattegrond met een lengte van ca. 12 m en een breedte van ca. 4,5 m (figuur 10). Van deze structuur resteert in dat geval een rij binnenstijlen met ter weerszijden daarvan enkele wandpalen, waarvan met name de noordelijke wandpalen bewaard zijn gebleven. De paalkuilen van de middenstaanders hadden een resterende diepte van 15 tot

Figuur 10. De sporen van structuur 2.

28 cm onder het vlak. Dat wijst op diep ingegraven forse palen met een dakdragende functie. De steunpalen van de wanden waren veel minder diep ingegraven. Dit verklaart waarom er in het zuidelijke deel geen duidelijke wandpalen meer zijn aangetroffen. Een andere mogelijkheid is dat het gaat om een driebeukige plattegrond, waarvan de noordelijke en de zuidelijke rij wandstijlen ontbreken, op drie paalkuilen in de zuidelijke wand na. In dat geval zou de plattegrond een lengte van ca. 12 m en een breedte van ca. 5,85 m hebben.

In de directe omgeving van de twee structuren is een klein aantal kuilen aangetroffen. S8 is een silokuil binnen (één van) de gebouwen (figuren 9 en 11). De kuil heeft een rechthoekige insteek met een resterende diepte van 40 cm beneden het vlak. In de kuil is een duidelijk onderscheid te zien tussen de bovenste en de onderste vulling. In beide vullingen kwam houtskool voor, maar in de onderste vulling is houtskool veel prominenter aanwezig. Een houtskoolmonster uit de onderste vulling van deze kuil is middels een C14-ouderdomsbepaling in de tweede helft van de Late Bronstijd gedateerd (zie tabel 2). In de kuil zijn verder diverse fragmenten aardewerk aangetroffen, waaronder een randfragment (V19). De maakwijze van het aardewerk past bij een datering in de Late Bronstijd.

Figuur 11. De gecoupeerde silokuil (S8).

Grondsporen veroorzaakt door natuurlijke fenomenen

Een aantal geïsoleerde sporen is na het couperen geïnterpreteerd als natuurlijk spoor. Het betreft restanten van dier- en/of wortelgangen.

Recente verstoringen

Er zijn restanten aangetroffen van één recente paal. Verdere recentere sporen ontbreken.

5.3 Vondsten

In totaal zijn 68 artefacten verzameld (tabel 3). De meeste vondsten zijn fragmenten aardewerk. Het grootste deel hiervan bestaat uit prehistorisch handgevormd aardewerk, maar er is ook een klein aandeel middeleeuws aardewerk uit de bovenste bodemlagen verzameld.

categorie	aantal	gewicht (gram)
aardewerk	54	322
natuursteen	6	115
metaal	8	niet gewogen
verbrand bot	niet geteld	niet gewogen

Tabel 3. Vondsten.

Keramiek

Prehistorisch handgevormd aardewerk

Het handgevormde prehistorische aardewerk (n=49) is op grond van een aantal basiskkenmerken gedetermineerd. Het beschrijven van het aardewerk op grond van deze kenmerken wordt voorna-

		n	%
afwerking	glad	9	18
	ruw of onbehandeld	40	82
magering	kwarts	4	8
	potgruis	28	58
	potgruis en zand	6	12
	oer	3	6
	zand	7	14
	onbekend	1	2
versiering	versierd	0	0
	onversierd	49	100

Tabel 4. Kenmerken aardewerk.

melijk toegepast op (grotere) gesloten vondstcomplexen. In het geval van deze opgraving zijn er geen gesloten contexten met veel materiaal aangetroffen, zodat er noodgedwongen voor gekozen is om al het verzamelde handgevormde aardewerk op deze manier te beschrijven. Op basis van de uitkomsten kan dan worden geconcludeerd of het over een assemblage uit een bepaalde periode of om een palimpsest gaat. Er is gekeken naar de wandafwerking, de magering en de versiering (tabel 4).

Uit de beschrijving van de fragmenten blijkt dat de meeste fragmenten een ruw of onbehandeld oppervlak hebben (82%), terwijl in 18% van de gevallen het oppervlak glad is afgewerkt. Besmeten aardewerk ontbreekt geheel. De magering bestond voornamelijk uit potgruis (58%) of een combinatie van potgruis en zand (12%). Daarnaast komt zand (14%) en kwarts (8%) als magering voor. Bij drie scherven (6%) is een bijmenging van ijzeroer aanwezig, maar het is onduidelijk of dit intentioneel als magering is toegevoegd of dat het van nature in de gebruikte klei aanwezig was.

Hoewel er slechts een beperkt aantal scherven is aangetroffen en er geen grotere fragmenten aanwezig zijn, kan de assemblage op basis van de kenmerken van de scherven vermoedelijk het best in de Late Bronstijd geplaatst worden. Het ontbreken van besmeten wanden en in mindere mate het voorkomen van minerale magering zijn hiervoor de belangrijkste argumenten.

Bovenstaande kenmerken, vooral het ontbreken van besmeten wanden, zijn ook aangetroffen bij aardewerk uit de Late Bronstijd in de opgraving Achter 't Holthuis in Twello, op minder dan 5 km afstand van Wilp. Hierbij moet wel aangetekend worden dat in de hier aangetroffen complexen scherven met potgruis magering minder prominent aanwezig zijn dan in Wilp. In Twello domineert zandmagering.¹² Ook bij de opgraving langs de Holterweg in Colmschate (Deventer) is in een complex met aardewerk uit de Late Bronstijd (voorraadkuil 269-S792) geen besmeten aardewerk aanwezig. In Colmschate is een substantieel deel van het aardewerk gemagerd met grof mineraal materiaal (steengruis en grind).¹³

¹² De Wit e.a., 2012: 108-115.

¹³ Louwen & Hermesen, 2009: 175.

Er is geen versierd aardewerk aangetroffen in Wilp. Omdat het gaat om kleine tot zeer kleine fragmenten zijn vormen nauwelijks vast te stellen. Er is één randscherf die kan worden toegeschreven aan tweeledig potje.

Middeleeuws aardewerk

Naast het prehistorisch aardewerk zijn er vijf scherven middeleeuws aardewerk aangetroffen. Het betreft twee kogelpotscherven, een fragment grijsbakkend aardewerk, een fragment Andenne en een fragment Pingsdorf. Alle middeleeuwse scherven zijn verzameld bij de aanleg van het vlak en hebben geen directe relatie met de in het plangebied aanwezige grondsporen. Waarschijnlijk zijn ze via bemesting met huishoudelijk afval in het plangebied terecht te komen.

Metaal

De metaalvondsten bestaan uit een loden knoopje, een munt, een recent schijfje met gaten, een spijker en vier onbepaalde brokjes ijzer. De munt (V18) is een Frisia duit uit 1717. Het schijfje (V7) heeft twee rechthoekige gaten en een rond gat (in het midden). Wellicht het binnenwerk van een kleine machine (een horlogeplaat?). Het loden knoopje is rond en heeft een gat in het midden met daaromheen zes kleinere gaatjes.

De spijker wordt conform het evaluatierapport (minimaal) geconserveerd. De overige vondsten zullen niet ter deponering worden aangeboden aan het provinciaal depot voor bodemvondsten van de provincie Gelderland in Nijmegen.

Bot

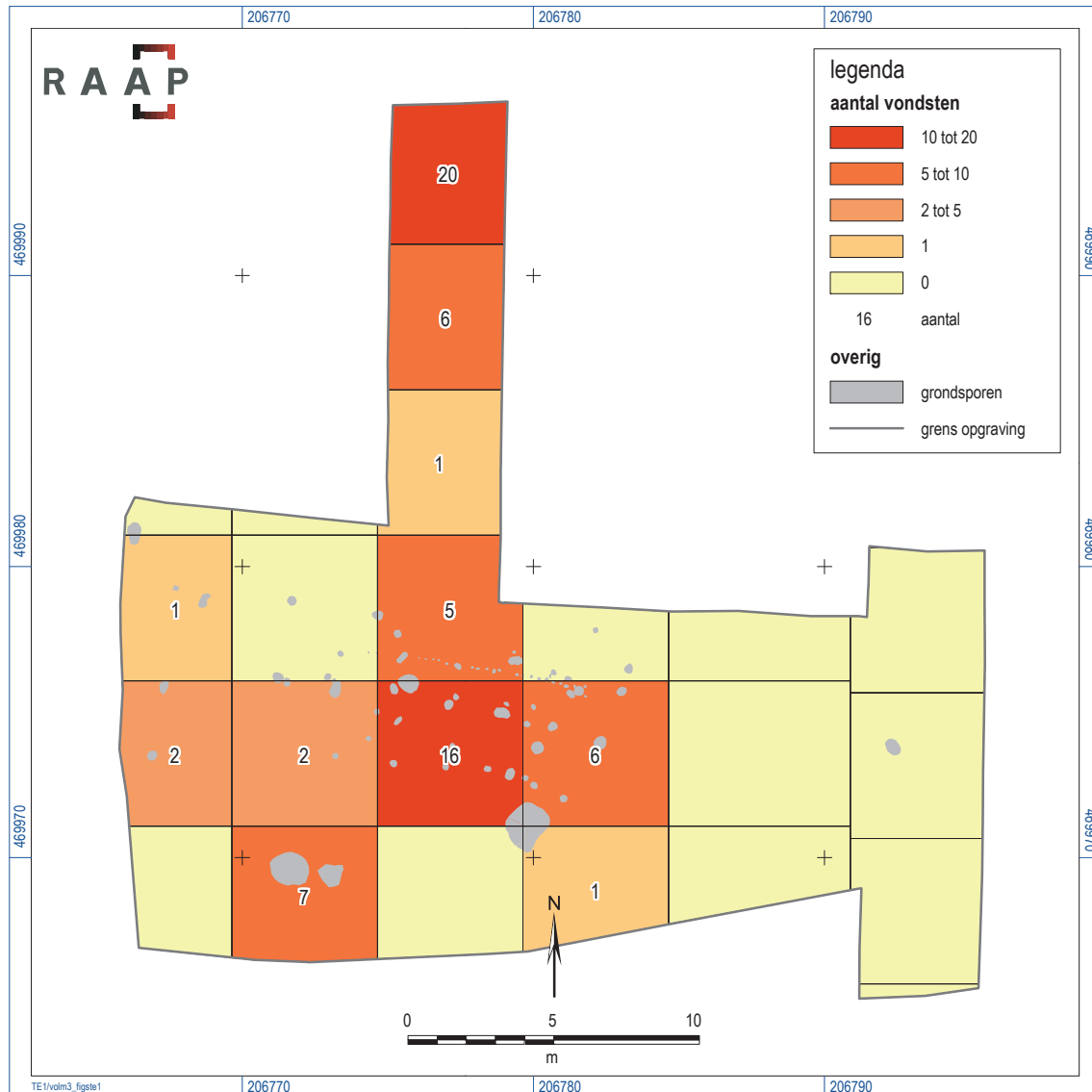
Het verbande bot is aangetroffen bij het couperen van S55. Het bestaat uit kleine fragmenten die in een grondmonster zijn verzameld. De aard van het bot kon niet worden achterhaald, wel konden de fragmenten worden gebruikt voor een C14-ouderdomsbepaling (zie tabel 2).

Natuursteen

Het natuursteen bestaat uit fragmenten tefriet, fragmenten van (vrijwel zeker) maalstenen, een brokje leisteen en kiezels. Op een fragment tefriet (V9) is een restant van een maalvlak te herkennen. Dit fragment is aangetroffen bij het verdiepen naar het vlak in het noordelijke deel van de opgraving. Het is waarschijnlijk dat het materiaal dat als grondstof heeft gediend voor de maalsteen afkomstig is uit het gebied rondom het Duitse Mayen en Niedermendig in de Duitse Eifel. Mayen is vanaf de Prehistorie een belangrijke productieplaats voor maalstenen.

Ruimtelijke verspreiding van de vondsten

De vondsten die te dateren zijn na de Prehistorie zijn, met uitzondering van een onbepaalde brok metaal, aangetroffen in de bodemlagen boven het vlak. Dat geldt overigens ook voor een groot deel van de prehistorische vondsten. Met name in het noordelijke deel van de opgraving zijn bij het verdiepen naar het vlak relatief veel fragmenten prehistorisch aardewerk verzameld (figuur 12). Dat is opvallend omdat in deel van de opgraving geen grondsporen zijn aangetroffen. In vier grondsporen zijn vondsten gedaan. Het betreft drie paalkuilen (S8, S22, S70) en een grotere kuil

Figuur 12. Verspreiding van de vondsten.

ten zuiden van de structuren (S71). In dit laatste spoor zijn een stuk leisteen, een onbepaald brokje ijzer en vijf fragmenten prehistorisch handgevormd aardewerk aangetroffen.

5.4 De vindplaats

Interpretatie

De vindplaats is onderdeel van een nederzettingsterrein waarbinnen twee overlappende gebouw-structuren zijn onderscheiden. Het betreft vermoedelijk schuren of kleine boerderijen.

Structuur 1 stemt op belangrijke kenmerken, waaronder de veronderstelde datering in de Late Bronstijd, overeen met het type Borger.¹⁴ Dit zijn driebeukige plattegronden met (enkele) nokstijlen

¹⁴ Waterbolk, 2009: 49

en al dan niet gekoppelde stijlpalen en wandpalen. Binnen structuur 1 kan slechts op één plaats in het midden van de plattegrond een reconstructie worden gemaakt van gekoppelde stijlpalen en wandpalen. Aangezien er bovendien duidelijk aanwezige wandpalen zijn aangetroffen, gaat het eerder om het type Borger A dan om type Borger B. De afmeting stemt echter niet overeen met de algemene beschrijving het type Borger A. De lengte van plattegronden van het type Borger A bedraagt 17 tot 30 m, terwijl de plattegrond in Wilp slechts 8,6 m lang is. De breedte is 4,5 tot 5,5 m, terwijl de plattegrond in Wilp slechts 3,5 m breed is. Op basis van de afmetingen vertoont structuur 1 in Wilp meer overeenkomsten met de kleine gebouwen die zijn opgegraven in bijvoorbeeld Emmen-Angelslo¹⁵ of Elp¹⁶. De structuur in Emmen-Angelslo heeft stalboxen, terwijl structuur 1 in Wilp dat niet heeft. Toch is het maar de vraag of structuur 1 op basis van de afmetingen als een ander type dan Borger A moet worden gedefinieerd. Het kan goed zijn dat de variatie in zowel de lengte als de breedte groter was dan op basis van de bekende voorbeelden wordt verondersteld. Het kan ook zijn dat van de kleinere structuren (Emmen-Angelslo of Elp) slechts delen bewaard zijn gebleven. Dat is weliswaar ook een mogelijkheid in Wilp, maar er zijn geen aanwijzingen in het veld aangetroffen die doen vermoeden dat westelijk en/of oostelijk van de structuren sporen zouden zijn verdwenen.

Hoewel van structuur 2 enkele grotere en diepere palen bewaard zijn gebleven, is het lastiger om deze plattegrond typologisch te duiden. Ervan uitgaande dat de rij forse palen de nokpalen van de structuur vormen, zou het kunnen gaan om een tweebeukige plattegrond. Een voorbeeld van een vergelijkbare plattegrond ligt op ca. 5 km afstand aan de oostzijde van de IJssel in Gorssel Epse-Waterdijk (huis 2).¹⁷ De dubbele wandpalen ontbreken echter volledig bij structuur 2. Bovendien wordt het huis in Gorssel Epse-Waterdijk op grond van houtskool uit een van de palen gedateerd in de Midden of Late IJzertijd.¹⁸ Wellicht moet structuur 2 op typologische gronden niet in de Late Bronstijd, maar in de IJzertijd worden geplaatst. Naast overeenkomsten met huis 2 uit Epse-Waterdijk vertoont structuur 2 ook overeenkomsten met het type Colmschate.¹⁹ Dit type betreft tweebeukige plattegronden met een breedte van 5 tot 5,5 m en een lengte van 14 tot 28 m. Ook in dit geval is de structuur in Wilp aanzienlijk kleiner.

Op basis van de absolute dateringen van twee monsters uit een paalkuil en een afvalkuil en de kenmerken van het aardewerk stammen de gebouwen waarschijnlijk uit de Late Bronstijd. De overlapping in de plattegronden sluit uit dat de gebouwen gelijktijdig hebben gefunctioneerd. Op basis van het aardewerk en de absolute dateringen kan evenwel worden geconcludeerd dat er sprake is geweest van een relatieve korte periode waarin dit gebied is gebruikt als nederzettingsterrein. Aangezien er geen oversnijdingen tussen de sporen van de twee structuren zijn, kan er op basis hiervan niets worden gezegd over de chronologie in de bebouwing. Op typologische gronden is structuur 2 vermoedelijk in een latere fase van de Late Bronstijd of Vroege IJzertijd te plaatsen dan structuur 1, die in de Late Bronstijd wordt geplaatst.

¹⁵ Waterbolk, 2009: 110: Angelslo 37

¹⁶ Waterbolk, 2009: 110: Elp 16

¹⁷ Prangma, 2002

¹⁸ Van Beek, 2009: 174

¹⁹ Waterbolk, 2009: 67

Gaafheid en conservering van de vindplaats

De resterende diepte van de aangetroffen sporen onder het vlak ligt tussen 2 en 28 cm. Hoewel twee structuren konden worden onderscheiden, zijn er te weinig palen paalkuilen bewaard gebleven om de structuren eenduidig typologisch te kunnen duiden. In één van de paalkuilen is bot aangetroffen dat middels een C14-ouderdomsbepaling in de Late Bronstijd kon worden gedateerd. Houtskool uit de vulling van een silokuil leverde een overeenkomstige datering op. De spreiding van de vondsten verschilt van die van de sporen. Ongeveer de helft van het prehistorische aardewerk is verzameld uit slechts vier grondsporen (n=23). De overige fragmenten zijn verzameld bij de aanleg van het vlak, met name in het noordelijke deel van het onderzoeksgebied. Het aardewerk is zeer gefragmenteerd en verweerd.

6 Synthese

Proefsleuvenonderzoek

In de synthese zullen de onderzoeksvragen uit het PvE worden beantwoord. Als eerste komen de vragen m.b.t. het proefsleuvenonderzoek aan de orde (zie hoofdstuk 3: vragen 1-5).

In het zuidelijke deel van de eerste werkput zijn archeologische grondsporen aangetroffen. Deze paalkuilen bleken bij uitbreiding van het opgravingsareaal deel uit te maken van twee gebouwstructuren. De gebouwen worden op grond van C14-ouderdomsbepalingen en de kenmerken van het aardewerk in de Late Bronstijd gedateerd. Op typologische gronden kan structuur 2 mogelijk in de IJzertijd worden gedateerd. De sporen zijn aangetroffen op een diepte van 80-100 cm -Mv. De sporen beperken zich tot het centrale deel van het onderzoeksgebied. De structuren zijn binnen het opgegraven terrein aan vier zijden te begrenzen. De spreiding van de vondsten verschilt duidelijk van de sporen; niet alleen zijn in de grondsporen fragmenten aardewerk aangetroffen, maar in het noordelijke deel van het onderzoeksgebied zijn bij het verdiepen naar het vlak diverse fragmenten aardewerk gevonden. De vondsten bestaan uit aardewerk, enkele fragmenten metaal en steen.

De bodem in het plangebied is een vorstvaaggrond. De bouwvoor (met een dikte van ca. 30 cm) bestaat uit donkerbruingrijs, matig siltig zand. Aan de basis van de bouwvoor zijn de lichtgeel-bruine brokken van het onderliggende opgebrachte pakket te zien. De scherpe overgang naar deze horizont is vermoedelijk ontstaan door ploegen. S996 is een met klei verrijkt pakket bruingrijs zand aan de basis van het plaggendek. Dit pakket gaat geleidelijk over in een ca. 20-30 cm dikke laag grijsbruin zand met bruine vlekken; de gebioturbeerde top van de C-horizont. Het vlak is aangelegd in de schone C-horizont op een gemiddelde diepte van 80-100 cm -Mv. Dit is het niveau waarop de archeologische grondsporen zich aftekenden.

Opgraving

Op basis van de eerste grondsporen en de vondsten is in het veld vastgesteld dat het gaat om een behoudenswaardige vindplaats en is een doorstart naar een opgraving. In het onderstaande worden de onderzoeksvragen m.b.t. de opgraving beantwoord (zie hoofdstuk 3: vragen 6-10).

De grondsporen zijn beperkt tot het middendeel van het onderzoeksgebied. Het lijkt er sterk op dat we te maken hebben met een klein erf, of beter gezegd een deel van een erf, uit de Late Bronstijd en mogelijk de IJzertijd. De twee gebouwstructuren tonen aan dat het gebied gedurende een zekere periode in gebruik is geweest. De gebouwen kunnen niet gelijktijdig hebben bestaan, maar door het ontbreken van elkaar oversnijdende sporen is het niet mogelijk om op basis hiervan een chronologie in de bebouwing aan te geven. Op grond van de typologie betreft het vermoedelijk twee fasen van een kortstondig gebruikt erf. Hierbij valt te denken aan een (deel van het) erf waarop een schuur of kleine boerderij is gebouwd. De oriëntatie van de structuren is vrijwel gelijk;

ook dit pleit voor een opeenvolging op hetzelfde erf. Dit type erfopvolging wordt beschreven door Gerritsen als een vorm van een stabiel erfpatroon, waarbij de boerderijen op hetzelfde erf worden herbouwd (al dan niet op exact dezelfde plek).²⁰ Ook in Epse-Waterdijk is dit type erfpatroon aanwezig.²¹ Toch komt het niet vaak voor dat huizen uit deze periode grotendeels overlappen. Het is meer gebruikelijk dat de huizen zich binnen een erf verplaatsen en slechts voor een klein deel of helemaal niet overlappen, zoals bijvoorbeeld het geval is in Deventer-Colmschate²², Twello-Achter 't Holthuis.²³ De vindplaats Zutphen-Looërenk geeft een goed voorbeeld van het erfpatroon waarbij de huizen juist ver van elkaar worden herbouwd. Zutphen-Looërenk wordt dan ook geïnterpreteerd als één groot erf waarbinnen de locatie van de boerderij verschuift over de dekzandrug.²⁴

De verwachting is dat zich in de directe omgeving van het onderzoeksgebied nog meer structuren bevinden. Door het ontbreken van relevante organische resten kan er helaas geen reconstructie worden gemaakt van de voedsleconomie en de natuurlijke vegetatie van het gebied ten tijde van de bewoning.

Bij een archeologisch proefsleuvenonderzoek op 230 m ten noorden van de opgraving zijn in een overeenkomstige landschappelijke setting diverse fragmenten aardewerk (waaronder uit de periode Late Bronstijd t/m Vroege IJzertijd) en twee grondsporen aangetroffen. Een van de grondsporen betreft een kuil uit de Midden Bronstijd. Hoewel de resten in dit plangebied te mager bleken zijn om te kunnen spreken van een behoudenswaardige vindplaats is het zeer waarschijnlijk dat dit terrein deel uitmaakt van hetzelfde nederzettingsareaal als het plangebied op landgoed De Lathmer. Op een terrein op ca. 600 m ten noordoosten van het onderzoeksgebied (locatie De Kroon) is bij een opgraving aardewerk uit de Bronstijd gevonden.²⁵ Dit aardewerk wordt beschouwd als opspit en verondersteld wordt dat de aldaar aanwezige grondsporen wijzen op nederzettingsterreinen uit de Late IJzertijd t/m de Romeinse tijd, de Late Middeleeuwen en de Nieuwe tijd. Niettemin wijst het bronstijdaardewerk van locatie De Kroon op de aanwezigheid van bewoning in de directe omgeving. Zo zijn er binnen een straal van 600 m om de vindplaats in het plangebied De Lathmer verschillende aanwijzingen voor bewoning in de periode Late Bronstijd/Vroege IJzertijd. Door de kleinschaligheid van de bewoning enerzijds en de beperkte waarnemingsmogelijkheden anderzijds is het vooralsnog de vraag hoe de nederzetting (of nederzettingen) zich buiten het plangebied voortzet(ten). Op basis van opgravingen in de regio van vergelijkbare nederzettingen mag worden verwacht dat het gaat om een groot gebied waarbinnen de nederzittingsresten kunnen worden aangetroffen.

²⁰ Gerritsen, 2003: 102

²¹ Prangma, 2002

²² Hermen, 2007

²³ De Wit, 2012

²⁴ Bouwmeester, Fermin & Groothedde, 2008: 450

²⁵ Op basis van de beschrijving van het ARCHIS-waarnemingsnummer 438552

Literatuur

- Bouwmeester, H.M.P., H.A.C. Fermin & M. Groothedde (red.)**, 2008. Geschapen landschap: tienduizend jaar bewoning en ontwikkeling van het cultuurlandschap op de Looërenk in Zutphen. *BAAC-rapport* 00.068, BAAC, 's-Hertogenbosch.
- Nederlands Normalisatie-instituut**, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- Berendsen, H.J.A.**, 2004. *Fysische Geografie van Nederland: landschappelijk Nederland*. Van Gorcum, Assen.
- Hermesen, I.**, 2007. Een afdaling in het verleden: archeologisch onderzoek van bewoningsresten uit de prehistorie en de Romeinse tijd op het terrein Colmschate-Skibaan (gemeente Deventer). *Rapportages Archeologie Deventer* 19. Deventer.
- Louwen, A. & I. Hermesen**, 2009. Aardewerk uit de Late Bronstijd. In: I. Hermesen & E. Haveman (red.), *Op het spoor van de Holterweg: archeologisch en historisch onderzoek van, onder en langs de Holterweg in Colmschate (gemeente Deventer)*. *Rapportages Archeologie Deventer* 25. Deventer: 173-180.
- Waterbolk, H.T.**, 2009. Getimmerd verleden: sporen van voor- en vroeghistorische houtbouw op de zand- en kleigronden tussen Eems en IJssel. *Groningen Archaeological Studies* 8. Barkhuis Publishing, Eelde.
- Willemse, N.W. & F. de Roode & D.E. Smal**, 2008. Gemeente Voorst; een archeologische waarden- en verwachtingskaart met AMZ-adviezen. *RAAP-rapport* 1640. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Wit, M.J.M. de, e.a.**, 2012. Wonen en werken in het IJsseldal in de Midden-Bronstijd-Vroege Middeleeuwen: archeologisch onderzoek naar de nederzettingen op plangebied Achter 't Holthuis te Twello, gemeente Voorst (Gld.), *ARC-Publicaties* 234. ARC, Groningen.

Gebruikte afkortingen

ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-Mv	beneden maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil
PvE	Programma van Eisen
RTS	Robotic Total Station
S	spoor(nummer)
SIKB	Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer
VV	vondst(nummer)

Verklarende woordenlijst

afslag

‘Schilfer’ of ‘scherf’, door de mens afgeslagen van een stuk vuursteen.

afzetting

Neerslag of bezinking van materiaal.

A-horizont

Uitspoelingshorizont van een bodemprofiel.

artefact

Alle door de mens gemaakte of gebruikte voorwerpen.

BC-horizont

Overgang van de B- naar de C-horizont.

B-horizont

Een minerale (soms moerige) horizont in een bodem.

C14-ouderdomsbepaling

Bepaling van gehalte aan radioactieve koolstof van organisch materiaal (hout, houtskool, veen, schelpen e.d.) waaruit de C14-ouderdom kan worden afgeleid. Deze ouderdom wordt opgegeven in jaren vóór 1950 na Chr. (jaren BP) met daaraan toegevoegd de aan de meting verbonden mogelijke afwijking (standaarddeviatie).

C-horizont

Horizont die niet (of weinig) is veranderd door bodemvorming; het oorspronkelijke moedermateriaal.

dekzand

Fijnzandige afzettingen die onder periglaciale omstandigheden voornamelijk door windwerking ontstaan zijn; de dekzanden van het Weichselien vormen in grote delen van Nederland een ‘dek’ (Saalien: Formatie van Eindhoven; Weichselien: Formatie van Twente).

depositie

Het opzettelijk deponeren van een voorwerp of voorwerpen op een bepaalde locatie; wordt vaak geïnterpreteerd als rituele handeling.

ex situ

Niet in of op zijn/haar oorspronkelijke positie.

fluviaal

Door rivieren gevormd, afgezet.

geomorfologie

Verklarende beschrijving van de vormen van de aardoppervlakte in verband met de wijze van hun ontstaan.

grondsporen

Alle door de mens veroorzaakte veranderingen van de oorspronkelijke bodemopbouw, zoals verstoringen (kuilen) of toevoegingen (ophogingen).

horizont

Een bodemlaag waarin zich bepaalde bodemkundige processen afspelen.

ijzeroer

IJzeroxidehydraat, een ijzererts dat vooral in vlakke landstreken, in dalen en moerassige gebieden op geringe diepte voorkomt.

nederzetting

Woonplaats; de aard en samenstelling van het in het veld aangetroffen sporen en materiaal wordt geïnterpreteerd als resten van bewoning in het verleden.

periglaciaal

Heeft betrekking op de stroken rondom het door landijs bedekte gebied, op het daarop heersende klimaat en op kenmerkende verschijnselen in dit gebied.

Prehistorie

Dat deel van de geschiedenis waarvan geen geschreven bronnen bewaard zijn gebleven.

Robotic Total Station

Geautomatiseerde theodoliet, een landmeetkundig apparaat waarmee elk punt binnen een gebied twee- of driedimensionaal ingemeten kan worden, waarbij de data direct in het geheugen van de veldcomputer opgeslagen worden, zodat meteen hoogtelijnen- en 3D-kaarten vervaardigd kunnen worden.

sediment

Afzetting gevormd door het bijeenbrengen van losse gesteentefragmentjes (zoals zand of klei) en eventueel delen van organismen.

silt

Gronddeeltjes ter grootte van 0,002 tot 0,05 mm.

stroomgordel

Het geheel van rivieroeverwal-, rivierbedding- en kronkelwaardafzettingen, al dan niet met restgeul(en).

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

- Figuur 1.** De ligging van het onderzoeksgebied (noordelijke deel: gearceerd; zuidelijke deel: ster); inzet: ligging in Nederland (ster).
- Figuur 2.** Indicatie van de boerderijbebouwing, zoals opgenomen in het bestemmingsplan De Lathmer, deelontwikkelingen 2011.
- Figuur 3.** De aanbevelingenkaart uit het onderzoek van ARC (Bijl, 2002). Het plangebied bevindt zich ter hoogte van boorpunt 112 en 113 in het oosten van het landgoed De Lathmer.
- Figuur 4.** Het plangebied geprojecteerd op een uitsnede van de bodemkundige landschappenkaart van de gemeente Voorst (Willemse, De Roode & Smal, 2008).
- Figuur 5.** De geplande proefsleuven en de contouren van de eventuele opgraving volgens het PvE (Van Oosterhout & Schabbink, 2011).
- Figuur 6.** De contouren van de daadwerkelijke opgraving.
- Figuur 7.** Archeologen zijn bezig met het inmeten en beschrijven van de sporen.
- Figuur 8.** Sporenoverzicht.
- Figuur 9.** De sporen van structuur 1 en de silokuil (lichtgrijs); onder: dieptediagram. Horizontale schaal 1:100; verticale schaal 1:50.
- Figuur 10.** De sporen van structuur 2.
- Figuur 11.** De gecoupeerde silokuil (S8).
- Figuur 12.** Verspreiding van de vondsten.
- Tabel 1.** Geologische en archeologische tijdschaal.
- Bijlage 1.** Sporenlijst.
- Bijlage 2.** Vondstenlijst.

Bijlage 1: Sporenlijst

spoor	put	vlak	vorm	gecou-peerd	vorm coupe	diep-te	afge-werkt	intr. alg.	intr. spec.	vul-ling	textuur	kleur	gevekt	vondst-nrs.
1	1	1	rond	ja	kom	16	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtbruin	lichtgrijs	-
2	1	1	rond	ja	kom	18	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtbruin	lichtgrijs	-
3	1	1	rond	ja	kom	24	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtbruin	lichtgrijs	-
4	1	1	rond	ja	kom	10	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtbruin	lichtgrijs	-
5	1	1	ovaal	nee	-	-	nee	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtgrijs	lichtbruin	-
6	1	1	ovaal	ja	kom	16	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtbruingeel	lichtgrijs	-
7	1	1	rond	ja	kom	5	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	donkergrijs	geel	-
8	1	1	rond	ja	kom	40	ja	kuil	kuil	0	matig siltig zand	donkerbruin	bruin	19, 23
8	1	1	rond	ja	kom	40	ja	kuil	kuil	1	matig siltig zand	donkergrijs	-	19, 23
9	1	1	ovaal	ja	kom	10	nee	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	grijsbruin	bruin	-
10	1	1	rechth	ja	kom	12	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtgrijsbruin	bruingeel	-
11	1	1	rond	ja	kom	5	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtgrijsbruin	-	-
12	1	1	rond	ja	kom	5	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtgrijsbruin	-	-
13	1	1	rond	ja	kom	3	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	grijsbruin	-	-
14	1	1	rond	ja	kom	2	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	grijsbruin	-	-
15	1	1	rond	ja	kom	3	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtgrijsbruin	-	-
16	1	1	ovaal	ja	kom	16	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtgrijsbruin	-	-
17	1	1	rond	ja	kom	10	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	grijsbruin	-	-
18	1	1	ovaal	ja	kom	nnb	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	grijsbruin	-	-
19	1	1	rond	ja	kom	10	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	grijsbruin	-	-
20	1	1	rond	ja	hoek	8	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	donkergrijs	grijs	-
21	1	1	rond	ja	kom	10	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	grijsbruin	-	-
22	1	1	rond	ja	kom	28	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	grijsbruin	-	22
23	2	1	ovaal	ja	vier	25	ja	kuil	kuil	0	matig siltig zand	grijsbruin	-	-
24	3	1	rond	ja	kom	10	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	donkergrijs	-	-
25	3	1	ovaal	ja	kom	8	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	bruin	-	-
26	3	1	rond	ja	kom	5	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	bruin	-	-
27	3	1	ovaal	ja	kom	6	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	bruin	-	-
28	3	1	ovaal	ja	kom	8	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	bruin	-	-
29	3	1	rond	ja	kom	6	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	donkergrijs	-	-
30	3	1	rond	ja	kom	16	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	donkergrijs	-	-
31	3	1	rond	ja	kom	10	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	donkergrijs	-	-
32	3	1	rond	ja	kom	12	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	donkergrijs	-	-
33	3	1	rond	ja	kom	8	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	donkergrijs	-	-
34	3	1	rond	ja	kom	8	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	donkergrijs	-	-
35	3	1	rond	ja	nnb	nnb	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	donkergrijs	-	-
36	3	1	rond	ja	kom	13	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	bruingeel	-	-
37	3	1	rond	ja	kom	8	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	donkergrijsbruin	-	-
38	3	1	rond	ja	kom	6	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	geelbruin	-	-
39	3	1	ovaal	ja	kom	10	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	geelbruin	-	-
40	3	1	rond	ja	kom	5	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	geelbruin	-	-

RAAP-RAPPORT 2808

Landgoed De Lathmer te Wilp, gemeente Voorst;
Acheologisch onderzoek: proefsleuven en opgraving

spoor	put	vlak	vorm	gecou- peerd	vorm coupe	diep- te	afge- werkt	intrpr. alg.	intrpr. spec.	vul- ling	textuur	kleur	geklekt	vondst- nrs.
41	3	1	rond	ja	nbn	nbn	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	geelbruin	-	-
42	3	1	rond	ja	kom	8	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	geelbruin	-	-
43	3	1	ovaal	ja	kom	12	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	geelbruin	-	-
44	3	1	ovaal	ja	kom	10	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	donkergeelbruin	-	-
45	3	1	rond	ja	kom	3	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	donkergeelbruin	-	-
46	3	1	rond	ja	kom	14	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	geelbruin	-	-
47	3	1	rond	ja	kom	5	ja	verstoring	natuurlijke verstoring	0	matig siltig zand	geelbruin	-	-
48	3	1	rond	ja	kom	15	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	donkergeelbruin	-	-
49	4	1	rond	ja	kom	20	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtbruingrijs	geel	-
50	4	1	rond	ja	kom	14	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtbruingrijs	geel	-
51	4	1	rond	ja	kom	20	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtbruingrijs	geel	-
52	4	1	rond	ja	kom	5	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtbruingrijs	geel	-
53	4	1	rond	ja	nbn	nbn	ja	verstoring	natuurlijke verstoring	0	matig siltig zand	lichtbruingrijs	geel	-
54	4	1	ovaal	ja	kom	10	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	bruingrijs	grijsbruin	-
54	4	1	ovaal	ja	kom	10	ja	paalspoor	paalkuil	1	matig siltig zand	lichtbruingrijs	bruingeel	-
55	4	1	rond	ja	kom	16	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtbruingrijs	lichtbruin	-
56	4	1	ovaal	ja	kom	10	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtbruin	lichtbruin	-
57	4	1	rond	ja	kom	nbn	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtbruin	lichtbruin	-
58	4	1	ovaal	ja	kom	10	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtgrijsbruin	lichtbruin	-
59	4	1	rond	ja	kom	10	nee	verstoring	natuurlijke verstoring	0	matig siltig zand	lichtbruingrijs	lichtbruin	-
60	4	1	rond	ja	kom	6	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtbruingrijs	lichtbruin	-
61	4	1	rond	ja	kom	12	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtbruingrijs	lichtbruin	-
62	4	1	rond	ja	kom	16	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	grijsbruin	-	-
62	4	1	rond	ja	kom	16	ja	paalspoor	paalkuil	1	matig siltig zand	lichtbruin	-	-
63	4	1	ovaal	ja	kom	16	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	bruingrijs	bruingeel	-
64	4	1	ovaal	ja	kom	8	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	grijsbruin	-	-
65	4	1	rond	ja	kom	10	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	lichtgrijsbruin	-	-
66	4	1	rond	ja	kom	12	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	grijsbruin	-	-
67	4	1	rond	ja	kom	14	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	donkergrijsbruin	-	-
67	4	1	rond	ja	kom	14	ja	paalspoor	paalkuil	1	matig siltig zand	grijsbruin	bruin	-
68	4	1	vierkant	ja	kom	nbn	nee	kuil	kuil	0	Lz2	zwartbruin	-	-
69	4	1	rond	ja	kom	12	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	zwartbruin	-	-
70	4	1	rond	ja	kom	18	ja	paalspoor	paalkuil	0	matig siltig zand	grijsbruin	bruin	21
70	4	1	rond	ja	kom	18	ja	paalspoor	paalkuil	1	matig siltig zand	lichtbruingrijs	lichtbruin	21
71	4	1	rond	ja	kom	18	ja	kuil	kuil	0	matig siltig zand	grijsbruin	-	17, 20
72	4	1	rond	ja	nbn	nbn	ja	verstoring	natuurlijke verstoring	0	matig siltig zand	grijsbruin	-	-
73	4	1	rond	nee	-	-	nee	verstoring	natuurlijke verstoring	0	matig siltig zand	grijsbruin	-	-
1000	4	1	nvt	nee	-	-	nee	verstoring	recente verstoring	0	matig siltig zand	n.v.t.	-	-
1994	1	0	nvt	nee	-	-	nee	laag	natuurlijke laag	0	matig siltig zand	geel	-	16
1995	1	0	nvt	nee	-	-	nee	laag	natuurlijke laag	0	matig siltig zand	grijsbruin	bruin	-
1996	1	0	nvt	nee	-	-	nee	laag	natuurlijke laag	0	matig siltig zand	bruingrijs	-	1, 3, 4, 5, 6
1997	1	0	nvt	nee	-	-	nee	laag	natuurlijke laag	0	matig siltig zand	lichtgeelbruin	-	2
1998	1	0	nvt	nee	-	-	nee	laag	bouwvoor	0	matig siltig zand	donkerbruingrijs	-	-
1999	1	0	nvt	nee	-	-	nee	stort	-	0	X	n.v.t.	-	-
2000	1	0	nvt	nee	-	-	nee	vlak	-	0	matig siltig zand	donkerbruingrijs	-	12,13,14,15

RAAP-RAPPORT 2808

Landgoed De Lathmer te Wilp, gemeente Voorst;
Acheologisch onderzoek: proefsleuven en opgraving

spoor	put	vlak	vorm	gecou- peerd	vorm coupe	diep- te	afge- werkt	intr. alg.	intr. spec.	vul- ling	textuur	kleur	gevlekt	vondst- nrs.
2995	2	0	nvt	nee	-	-	nee	laag	natuurlijke laag	0	matig siltig zand	grijsbruin	bruin	10
2996	2	0	nvt	nee	-	-	nee	laag	natuurlijke laag	0	matig siltig zand	bruingrijs	-	8
2997	2	0	nvt	nee	-	-	nee	laag	natuurlijke laag	0	matig siltig zand	lichtgeelbruin	-	7, 9
3997	2	0	nvt	nee	-	-	nee	laag	natuurlijke laag	0	matig siltig zand	lichtgeelbruin	-	11, 18
4994	1	0	nvt	nee	-	-	nee	laag	natuurlijke laag	0	matig siltig zand	geel	-	-
4995	1	0	nvt	nee	-	-	nee	laag	natuurlijke laag	0	matig siltig zand	grijsbruin	bruin	-
4996	1	0	nvt	nee	-	-	nee	laag	natuurlijke laag	0	matig siltig zand	bruingrijs	-	-
4998	1	0	nvt	nee	-	-	nee	laag	bouwvoor	0	matig siltig zand	donkerbruingrijs	-	-
4999	4	0	nvt	nee	-	-	nee	stort	-	0	matig siltig zand	n.v.t.	-	-

Bijlage 2: Vondstenlijst

vondst	spoor	vulling	vak	materiaal	algemeen	aantal	gewicht
1	1996	0	1	Tefriet/basaltlava	Brok	1	0,9
1	1996	0	1	Zandsteen/kwartsiet	Brok	1	41,7
1	1996	0	1	Zandsteen/kwartsiet	-	1	2,5
1	1996	0	1	Keramiek	Aardewerk, handgevormd	14	87,4
2	1997	0	2	Keramiek	Pingsdorf geelwitbakkend	1	13,8
2	1997	0	2	Keramiek	Grijsbakkend gedraaid aardewerk	1	1,7
3	1996	0	2	Keramiek	Kogelpot	1	7,6
5	1996	0	5	Lood	Knoop	1	1
6	1996	0	5	Keramiek	Aardewerk, handgevormd	2	7,6
7	2997	0	2	IJzer	Schroot	1	1
7	2997	0	2	Keramiek	Kogelpot	1	9
8	2996	0	2	Keramiek	Aardewerk, handgevormd	1	2,6
9	2997	0	1	Tefriet/basaltlava	Brok	1	69
10	2995	0	1	Keramiek	Aardewerk, handgevormd	1	5
10	2995	0	1	Keramiek	Andenne	1	1,3
11	3997	0	3	Keramiek	Aardewerk, handgevormd	1	7,1
12	2000	0	21	Keramiek	Aardewerk, handgevormd	2	5,7
13	2000	0	20	IJzer	Onbekend	1	1
13	2000	0	20	Brons	Spijker/(klink)nagel	1	1
14	2000	0	19	IJzer	Onbekend	1	1
15	2000	0	12	Keramiek	Aardewerk, handgevormd	3	13,1
15	2000	0	12	Tefriet/basaltlava	Brok	1	0,5
16	1994	0	0	IJzer	Onbekend	1	1
17	71	0	23	IJzer	Onbekend	1	1,8
17	71	0	23	Keramiek	Aardewerk, handgevormd	3	43,3
18	3997	0	14	Koper	Munt	1	1
19	8	0	5	Keramiek	Aardewerk, handgevormd	8	46,6
20	71	0	23	Keramiek	Aardewerk, handgevormd	2	4
20	71	0	23	Leisteen	Brok	1	1,6
21	70	0	12	Keramiek	Aardewerk, handgevormd	2	9,9
22	22	0	5	Keramiek	Aardewerk, handgevormd	5	25,6
23	8	1	4	Keramiek	Aardewerk, handgevormd	5	30,8

